

VILIAM KLIMÁČEK

BEAT

KNIHA ÚTEKOV

MARENČIN PT

beat

beat [bi:t]

1. *podst* úder, tep, rytmus
2. *slov* zbit', tl'ct', porazit'
3. (*hud*) takt
4. štýl rokenrolu /bigbít/
5. repetitívna fráza rapu

Viliam Klimáček
beat

(kniha útekov)

MARENČIN PT

*Napísanie románu podporil z verejných zdrojov formou štipendia
Fond na podporu umenia a prispel aj na jeho vydanie.*

u. fond
na podporu
umenia

Copyright © Viliam Klimáček, 2021
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2021
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Cover © Marenčin Media, 2021
Design © Marta Blehová, 2021
918. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0798-6 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0799-3 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0800-6 (ePub)

Mama je pochovaná vedľa otca. Držal jej tam miesto dvadsať rokov. Ani mu nemusela povedať, pomkni sa, Ivanko, zase sa rozťahuješ, lebo v skutočnosti neleží vedľa, ale nad ním. Hrob je úzky. Odpočívajú na kopci nad mestom, v ktorom prežili väčšinu života. A z ktorého som ja ušiel, aby som sa vrátil aspoň na moment, skontrolovať hrob.

Je slnečný jún, metličkou, čo stále vozím v aute, pozametám ihličie a vyhodím suché vence. Mramor, oblepený hlinou, treba umyť, idem k studni a naplním zavárací pohár, ktorý odnepamäti máme za krížom. Len spráchnivenú handričku vystriedala hubka z umelej hmoty, ktorá nás všetkých prežije. Pumpa príšerne vŕzga. Najprv sa nadýchne, sekundu váha a naostatok mi vyšplachne prúd rovno na topánky. Utieram si ich do trávy.

Voda z cintorína sa mi vždy hnusila, preteká zemou, v ktorej leží odkaz našich predkov. Ani na slnečnom svetle nevydá svoje tajomstvo, iba sa v pohári kolíše a rozhadzuje odlesky.

Na trikrát umyjem kameň, dali ho nazad predvčerom, čakali, kým padne hlina. Okrem mien rodičov je na ňom už štyridsať rokov aj bratovo. Ale on tu neleží, na náhrobku má len mramo-

rovú platničku. Svokor sa ju pokúšal v deväťdesiatych rokoch osadiť v Mníchove, kde Ivan v osemdesiatom druhom zomrel, ale hrob už nenašiel. Netušili sme, že jeho vtedajšia družka nezaplatí a miesto zrušia.

Veď sme ani neboli na pohrebe. Nedovolili nám to, hoci mama písala aj Husákovi. Do Západného Nemecka pustili len ju a my s otcom sme museli ostať doma. Zrejme aby sme nezmyzli ako môj brat.

Toto je román o miznutí. O miznúcich ľuďoch. O miznúcej krajine. O miznúcich ideáloch, o... – doplňte si vlastné straty.

Krajina ani zmiznutí už neexistujú, to patrí k mystériu miznutia. O ideáloch ani nehovorím. No vždy existuje aká-taká šanca, že stav sa zvráti a ten, kto zmizol, prípadne to, čo zmizlo, sa za istých výnimočných okolností vráti. Viem, že sa to stáva málokedy a že to môže priniesť sklamanie. Opätovné stretnutia bývajú trápne, ak sme si zmiznutých priveľmi idealizovali. Preživší sú sebecké svine.

Zmiznuté krajiny a ľudia nás vlastne vôbec nezaujímajú, i keď si nahovárame opak. Tušíme, že o chvíľu zmizneme aj my sami a že ako oni nám, ani my nebudeme druhým chýbať, keď sa stratíme ako para nad žehličkou. Načo by komu bolo, koho sme milovali a o čo nám šlo?

Samozrejme, vždy budú jeden, dvaja ľudia, ktorí si nás podržia v pamäti až do smrti. Niekedy však takáto intímna spomienka prerastie do generačnej skúsenosti, ktorú stojí za to si pamätať. Aspoň

si to nahováram, keď píšem túto knihu, hoci som nepochybne tiež sebecká sviňa.

V našej rodine každý emigroval. Otec na záhradu, mama k vareniu, ja ku knihám a brat do hudby. Písal sa rok 1981 a my sme utekali pred dobou, ktorá robila z Československa dusné miesto pre život. V našej rodine každý zmizol po svojom.

Mnoho Slovákov aj Čechov potajomky opúšťalo štát, ohradený ostnatým plotom, v ktorom donedávna prúdila elektrina. Utekali po zemi, vo vzduchu, cez vodu, ba aj pod hladinou. Boli ich stovky, no ujsť sa podarilo len desiatkam. Ostatných v lepšom prípade chytili, v horšom zastrelili pri pokuse prekročiť hranicu.

Všeobecná deklarácia ľudských práv v článku 13 uvádza, že každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú. A tiež sa do nej vrátiť. Každý občan Československej socialistickej republiky však vedel, že jeho vláda si s týmto dokumentom vytrela pekáč, a preto naša rodina, ako väčšina ostatných, emigrovala do seba. Pravda, okrem brata. Ivan sa prvýkrát pokúšal ujsť už v roku 1969, no zatiaľ iba z domu.

Mal som vtedy jedenásť. Čítal som v izbe verneovku o skvelom vznášadle, čo vyzeralo ako križník s desiatkami vrtúľ namiesto plachiet, áno, Robura Dobyvateľa, keď som za dverami počul zvláštne dychčanie. Vyšiel som na chodbu. Matka, stojac na prúžkovanom behúni, mlčky zápasila s mojím bosým, osemnásťročným bratom,

pričom sa jej vyzula papuča. Obom po čelách stekali jarčeky potu a tváre mali od námahy brunátne. Voľným štýlom sa natáhovali o džínsy Levi Strauss. Brat so zaťatými zubami držal svoj poklad, ktorý si už nestihol obliecť. Matka mu útek prekazila a on teraz nedôstojne poskakoval v červených trenírkach. Zápas prebiehal stále bez slov a bojovníci rotovali raz naľavo, raz napravo. Aj by som sa zasmial, keby mi nebolo do plaču.

Matka ani na okamih nepúšťala praním vyblednuté nohavice, ktoré už mali tú správnu patinu a sem-tam aj diery, ktoré sa vtedy ešte nevyrábali umelo. Vedela, že ak džínsy pustí, stratí dieťa.

Uvidela môj zadivený výraz a zrevala jak levica, bijúca sa o mláďa, „zober to!“

Ani som sa nepohol. Pochopila, že sa vo mne sporí láska k nej s oddanosťou k bratovi, a tým sa jej sily znásobili. Mocne mykla, ozval sa zvuk, ako keď sa niečo pára, a nešťastné levisky, ktoré mali nity iba na vreckách, sa v rozkroku roztrhli na dve časti. Brat so svojou nohavicou spadol na koberec, mamu odhodilo k chladničke.

„Boha, vidíš?!“ vbehol Ivan do izby, ktorú sme spolu obývali, a tresol dverami.

Sklo sa nerozbilo len preto, lebo vypadlo už pred mesiacom. Vtedy zápasil o kostolné topánky. Opäť s matkou, keďže otec sa na výchove nepodieľal. Väčšinou pozeral ľahkú atletiku, krasokorčuľovanie či iný šport, čo do omrzenia vysielali všetky programy, teda prvý a druhý vrátane Viedne, ktorú sme akousi anomáliou chytali

aj sto kilometrov od rakúskych hraníc. Alebo počúval opery, ktoré ako hypnotikum masovo vydávali všetky socialistické vydavateľstvá, a najmä – život trávil na záhradke. Keďže brat do Kristovho príbytku už rok nechodil, pobil kostolné topánky striebornými cvočkami a cítil sa ako rokenrolový proletár z Liverpoolu.

Naše mesto sa na anglický prístav vôbec nepodobalo, ale skoro každý nad osemnásť tu hral na gitare. Samozrejme, na akustickej, o elektrickej sa mohlo len snívať. Ostatní trápili aspoň klarinet či tubu – dychové hudby tu odjakživa bývali tri. Závodná, hasičská a mestská.

Darmo, sme región tlačienky, slivovice a dychovky. Zápas o rokenrolové topánky brat nevyhral. Tresol dverami a trpký pocit zmaru odniesla sklenená výplň. Odvtedy tam máme dosku potiahnutú tapetou. Otec ňou maniakálne oblepil celý byt. Bol to farebný hnus, mal to doma každý.

Vence červených kvetov na škaredo vytlačennom papieri. Nehľadili zrak, revali. Farby boli posunuté a vy ste mali pocit, že sa vám zhoršuje zrak. Mali sme to na stenách preto, lebo šlo o kazový výrobok a tie lepšie sa už dávno predali známym, kamarátom, šéfom, doktorom, mäsiarom... V socialistickej hierarchii by sa dalo pokračovať donekonečna. Valčekom nalíčené steny vychádzali z módy ako topánky bez cvočkov.

Tapetovanie a rokenrol zachvátili celú republiku, hoci najslávnejšia skupina sveta sa práve chystala vo veľkom štýle zhasnúť. Dohorievala ako nádherný meteorit, ktorý budú všetci sledovať

so zatajeným dychom. Fanúšikovia vtedy ešte netušili, a ja som ani neskôr nedokázal pochopiť, že sa Beatles, nesmrteľná ikona priateľstva, mohli rozpadnúť. Ja predsa s kamošmi ostanem po celý život.

Nástup rokenrolu v podjavorinskom kraji sa začal nenápadne. Mladíci od trinásť do dvadsaťdva vyťahovali spoza skriň otrieskané španielky, zadymené ohňami táborákov, na radiátory kládli baterkové tranzistory, aby mali lepší zvuk, a v silnom šume lovili piesne, ktorých slová si hneď zapisovali.

„Ibs bina hár dejs najt...“ začínali stránky rokenrolových písaniek, donedávna vyhradené poznámkam z ruštiny.

Teraz im vládol tajomný jazyk, ktorému nerozumeli, pretože ktosi rozhodol, že k šťastnému životu na socialistickom Slovensku kremä Štúrovho jazyka stačí ten Puškinov.

Kde nie sú nástroje, býva nadšenie. Roztúžení mladíci noc čo noc vyrážali do lesov a hájov, so sekerami na pleciah. Hľadali vhodný strom, ktorý sa rozzuní hudbou.

Budúci elektrický gitarista si musel sedem dní odopierať ženské telo, aby sa jeho čuyy rozjatrili. V prvých minútach ôsmeho dňa, najlepšie počas splnu, vyrážal do hory. Našiel lesnú studienku, vyzliekol sa donaha a umyl sa v nej. Potom si okolo bedier prepásal plátno, na ktoré mu jeho milá vyšila noty piesne She Loves You.

Junák vzápätí vošiel do lesa, vedený len citom. Stromy mlčali,

musel sa rozhodnúť sám. Väčšinou sa už po štvrthodinke, menej šikovným po dvoch hodinách, vynoril požehnaný, zuniaci kmeň. Častokrát to bol javor. Keď doň prvýkrát zaťal sekeru a strom vykrikol akord ako z Hard Day's Night, junák mal vyhrané. Stačilo vyťať súce poleno a priniesť ho do dediny skôr, než zakikiríka kohút. Drevce sa sušilo niekoľko mesiacov a junák mu chodil do komory hrávať na starej gitare.

Ale nie hocičo. Drevu nesmel húst' Rosu na kolejších, ale len rokenroly, aby nasalo, čo sa od neho žiada. Po polroku junák s pomocou dláta a hoblíka vykresal korpus budúceho nástroja. Hoci snímače kúpil v Mladém kutilovi v Hodoníne, struny si uplietol z baraních čriev sám. Tí, ktorí nemali na ten úkon trpezlivosť, nikdy nedosiahli skutočné majstrovstvo. Nakoniec prišiel deň, keď junák zapojil nástroj do elektriny, prskla iskra a zrodil sa gitarista.

Ale pokrok nelútostne prenikol aj sem. Mládenci časom zleniveli a čoraz menej chodievali počas splnu do lesa, lebo v obchodoch sa objavili elektrické gitary Jolana. Nazvané boli po dcére konštruktéra Růžičky a väčšinou sa vyrábali v Hradci Králové. Aby nevznikol pocit, že si z tejto značky utáhum, pripomeniem, že ju používal mladý George Harrison, Eric Clapton a na modeli Futurama hral aj Jimmy Page.

V každej uličke, v každej pivnici, v každej stodole môjho rodného mesta horúčkovito vznikali aj zanikali rokenrolové skupiny, z ktorých sa vykryštalizovali dve najlepšie, úhlavní rivali – Akord

a Meteorit. Strašne sa nenávideli a vždy si pri skúškach v miestnom kulturáku, lokálnom variante Royal Albert Hall, vykrúcali poistky. Nebolo dňa, aby nepadlo pár faciek a nočné ticho nepretínali výkriky.

„Akord neladí!“

„Meteorit na riť!“

Môj brat, gitarista zoskupenia, ktorému prischol mäččeň, hoci hralo lepšie než konkurenční úbožiaci, bol proletárom ako jeho liverpoolske vzory. Jazdil v Sanole na vysokozdvížnom vozíku, pretože z pedagogického inštitútu ho po semestri ničnerobenia vyrazili. Ale bolo mu to jedno, za gitaru by život položil. Táto ošúchaná veta sa, žiaľ, o desať rokov naplnila.

Gitarista miestneho Akordu bol posledný junák, ktorý si v našom kraji nástroj vykresal sám. Bol masívny, ťažký, natretý na čierne. Ťahal majiteľa k zemi, takže vždy hral zhrbený. Elektrická inštalácia tiež nebola najlepšia, gitara iskrila a kopala.

„Hej, máš na ňu zbrojný pas?“ pokrikovali konkurenti z Meteoritu.

Raz na skúške potriasla majiteľa a vyhodila poistky na celej ulici. Gitaristu vzkriesili, nástroj nie. Jolana slávila triumf, no dlho sa z neho netešila, lebo muzikanti začali túžiť po fenderkách a gibsonách, nevediac, že tie z nich Hendrixa neurobia.

Posledného hôrneho gitaristu som o mesiac stretol v kine. V meste vznikol filmový klub a týždeň čo týždeň premietal nejakú klasiku, raz Lesné jahody, raz La Stradu či Noc v opere, ktorú

zrejme súdruhovia povolili s pocitom, že ide o životopisný film o Karlovi, keďže v titulkoch boli uvedení bratia Marxovci.

Sedel pár miest odo mňa a úraz jeho milovaným nástrojom mu spôsobil tik ľavej polovice tváre. Práve premietali Chaplinovho Kida a on sa na tej nadčasovej limonáde dojímal k slzám.

„To je nádherné,“ hovoril svojej frajerke, „to už nikdy neuvidím (tik)... fantastické... (tik)... to si musím... (tik)... zapamätať... už to... (tik)... nikdy neuvidím...“

Strašne mi liezol na nervy, až som si musel odsadnúť. Dnes ho už chápem. O dvadsať rokov presvedčíme talianskych priateľov, ktorí nás za tuhého socializmu pozvali hrať s divadlom do Perugie len preto, že bola družobným mestom Bratislavy, na krátky výlet do Ríma. Cestujeme celú noc, len aby sme uvideli aspoň na dvadsať minút Sixtínsku kaplnku, čo Taliani – na dvadsať minút?! – vôbec nechápu. Pritom sme si to chceli (tik) iba zapamätať, lebo za elektrický plot (tik) sa už viackrát nedostaneme a Michelangela už (tik) nikdy neuvidíme, tým sme si boli istí...

Zmieriť sa s rodným mestom niekedy trvá. Nemusí k tomu dôjsť, ale dá sa to. Meníme sa nielen my, ale aj rodné mestá. Ak sa tam vrátite raz za desaťročie, minimalizujete si sklamanie na únosnú mieru. Aby rodný kraj dojal, treba dlhý odstup.

Parkujem na mieste zbúraného chudobinca, vedľa katolíckeho kostola, ktorý – ako všade na Slovensku, zaberá v obci významnejšie miesto než evanjelický –, a idem do kvetinárstva kúpiť venček.

Prekvapí ma veľký výber rezaných kvetov, kytíc, vázičiek, lampášikov a keramických mačiek z ríše tisícich ftákoviniek, ktoré majú nasýtiť naše vyprahnuté srdcia. Cestu k flóre mi prehradia zvodne patinované záhradné stoličky.

Mať čosi opotrebované stiera z vecí vulgárnosť. Aj z hnusného kresla, ktoré sme celý život neznášali, sa raz stane retro, aj keď je obliate kávou. A z nás, ani nevieme ako, sú zrazu sentimentálni kreténi, ktorí po blšákoch dychtivo zháňajú plastické hračky z detstva. Čosi o tom viem. Pred rokom som na bratislavskej burze s víťazným zavytím, po ktorom okolostojaci museli zapochybovať o mojom duševnom zdraví, kúpil dokonale zachované vydanie Nevedka v Slniečnom meste, ktoré som ako dieťa čítal hádam dvadsaťkrát. A hneď som ho doma prečítal dvadsiaty prvý raz a komu sa neľúbi, ten nech si zatrúbi, lebo ináč ho ja, Nevedko, Strakatý a Gombička vyzveme na súboj.

Míňam smejúce sa dievčatá so slúchadlami na ušiach, obidve v deravých džínsoch, ktorými ružovo prebleskujú ich stehná. Patina v priamom prenose. Ani na okamih hudbu nevypnú, vyberú si keramický lampáš, zaplatia a so smiechom vypadnú.

Vyberám si venček z umelých kvetov. Sú v ňom aj šišky, aspoň tie sú pravé. A vydržia. Nie je reálne, že sem prídem skôr než o rok. Trocha sa prejdem, lebo to tu už nepoznávam. Aby sme milovali rodné mesto, musí najprv zmiznúť.

Vedľa parkoviska je hipsterská kaviareň s fare trade kávou a raw koláčikmi. Síce mi kávu s mliekom prinesú až o pätnásť minút

a bez mlieka, ale inak sa obsluha snaží. Dvaja chalani za pultom sú maximálne zaujatí kávovarom, ktorý im evidentne priviezli až dnes. Každú šálku odpália pákou jak torpédo z jadrovej ponorky, aj mňa trafia pressom medzi oči, káva je skvelá, aj fare, aj trade, a zasiahnutý kofeínovým bleskom som konečne schopný vyraziť na cintorín trochu si pohovoriť s mamou.

„Kto sa posledný sprchoval?!“

Vyzerá byť našťvaná, „vaňa je samý piesok.“

Ukážem na brata, on na mňa. Matka temne mlčí, na čele jej zapadá slnko.

„Tak ktorý to bol?“

Skrúšene ukážem na seba, brat tiež na seba. Spoločný nepriateľ zjednotí.

„Nie si rada, že tvoje deti milujú hygienu?“ skúsi brat.

Ideme všetci do kúpeľne.

„Vaňa je poškrabaná, akoby ju prešiel šmirgel. Tie prášky sú strašne nekvalitné.“

Pozrie na kraj vane, kde sa v papierovej škatuľke hanbí čistiaci prostriedok Zuzka. Pod umývadlom stojí jej sestra Hanka, určená na pranie. A samozrejme Tix, kráľ vírivých pračiek Romo. Ale ten nevidno, lebo ho spolu s odporne zeleným lavórom z umelej hmoty skrýva záves zo zvyšku látky, z ktorej si mama ušila pracovné šaty.

„Umývajte len špongiou a mydlom, chlapci. Minule som v práš-

ku našla kúsok kremeňa, poškriabe smalt a ani sa nenazdáš, vaňa je zničená. Nechápem, prečo iní majú hladkú vaňu a my máme Vysoké Tatry?“

Štítivo odtiahne prsty.

„To nie je vaňa, to je mesačná krajina. Prečo u nás nemôže byť pekne ako u druhých?“

„Lebo tento blbý štát nedokáže vyrobiť kvalitný prášok, preto.“

„Vraj už vynašli tekutý, čo nepoškrabe smalt,“ zasníva sa mama.

To sa mohlo podariť len v jedinej krajine, napadne mi! Isto o tom píše Veda i técnica molodjži, ktorú v škole povinne odoberám.

„Sovietski vedci, že?“

Brat na mňa súcitne pozrie. „Sovietski vedci ešte nevynašli vaňu. Majú len sauny, tam sa vyšľahajú brezovou metlou a šup do snehu.“

Otvoria sa dvere obývačky a na chodbe sa zhmotní otec v opare najslávnejších árií Benjamina Gigliho, vydal n. p. Supraphon, nositeľ Radu práce.

„Za takéto reči budeš mať akurát problémy, nehovorím ti stále? Trikrát si rozmysli a raz hovor!“

Otec dostal z nebies dar. Je opatrný, je záhradkár.

„Takto si táral aj na vysokej? Nečudujem sa, že jazdíš vo fabrike na elektrickom vozíku,“ dodá a už-už sa vracia k milovanému Giglimu, keď brat dvihne skrvavenú zástavu a vyrazí do útoku.

„A ty si prečo neni vedúci?“

„Nebud' drzý!“

„Všetci ťa preskočili, dávno si mal byť šéf, si najdlhšie na oddelení.“

„Nevieš, čo je život.“

„Nehádajte sa, chlapci! Otec je charakter. Nikdy nebude vedúci, lebo sa nikomu nikam nepchá,“ dodáva matka, no na perách cítim nevyslovené – bohužiaľ.

Otec, na rozdiel od strýka, nikdy nevstúpil do komunistickej strany. Strýko spravil kariéru, otec nie. Strýko mal auto, otec nikdy. Strýko chodil k moru, otec na miestne jazero. Ale hneď musím dodať, že nám otcova bez-kariéra, bez-auto a bez-more nevadili, pretože sme cítili, že všetko je tak, ako má byť.

Nejde s nimi piť, nechce s nimi vyť, napísal by básnik, ale tým sa stanem až o veľa rokov. Zatiaľ čítam iných, lepších.

Allan Ginsberg píše báseň o mojom otcovi:

videl som tolko živých čo boli vlastne mŕtvi
obrastení zbabelosťou ako machom
ktorý čaká aj najsmelšie kamene
na konci cesty dolu svahom
že nakoniec som v tráve uvidel aj seba
a celý svoj život bol som to naozaj ja
ja ktorý som mal literárne ambície
ja ktorý som do časopisov písal
ja ktorému za Slovenského štátu vyšla kniha